

คำนำ

เอกสารวิชา **วิถีโพธิสัตว์**นี้ มุ่งให้นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์ทั้ง ๓ ประเภท ว่าท่านดำเนินชีวิตเริ่มแรกก่อนตรัสรู้อย่างไร มีวิธีการสร้างบารมีอย่างไร เพื่อนักศึกษาจะได้เห็นแบบอย่างแห่งการสร้างความดีที่เป็นระบบและถูกต้องในการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งสร้างบารมีในการที่จะตรัสรู้ต่อไปในอนาคต เมื่อได้ศึกษาแล้วจะก่อให้เกิดความเลื่อมใสรอบด้านและกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามแบบอย่างที่ท่านพระโพธิสัตว์เหล่านั้นได้ดำเนินมาแล้วต่อไป

วิชา **วิถีโพธิสัตว์**นี้ เนื้อหาได้นำมาจากคัมภีร์พุทธศาสนาคือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ตำรา หรือเอกสารของท่านอาจารย์ยุคใหม่หลายท่านที่อธิบายขยายความให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ในหลาย ๆ เล่ม ซึ่งคณะผู้จัดทำเห็นว่า ท่านอธิบายได้ดีมาแทรกประกอบในเนื้อหาบ้าง ส่วนในภาคปฏิบัติได้นำมาจากคำสอนของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย ซึ่งคณะผู้จัดทำเห็นว่าง่ายต่อการนำไปปฏิบัติของนักศึกษา จะทำให้วิชานี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การจัดทำเอกสารประจำวิชานี้ แม้จะมีการตรวจทานและตรวจแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาหลายครั้ง แต่ก็อาจจะมีสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หากท่านผู้รู้ท่านใดพบข้อผิดพลาดด้านใดก็ตาม ขอให้โปรดให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลให้การปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และคณะผู้จัดทำต้องขอขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญกับท่านเจ้าของตำราหรือบทความตามที่ระบุไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือมิได้ระบุก็ตาม ที่คณะผู้จัดทำได้อ่านตำราหรือบทความของท่านนำมาประมวลเป็นความรู้ไว้ในเอกสารชุดนี้ด้วย

คณะผู้จัดทำหลักสูตรอภิธรรมศึกษา

สำนักเรียนพระอภิธรรม วัดพระธรรมกาย

พฤษภาคม ๒๕๖๓

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(พระไตรปิฎก เล่ม/ข้อ/หน้า) , อรรถกถาและฎีกา เล่ม/หน้า)

คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงในที่นี้ใช้ พระไตรปิฎกที่มีอรรถกถาอยู่รวมเล่มเดียวกัน ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (มก.) เล่มแปลภาษาไทย ตัวย่อจะมีเพียง เล่ม/หน้า หากมีอรรถกถาด้วยก็จะเพิ่มตัว **อ.** ต่อด้วย หากเป็นฉบับภาษาไทยหรือบาลีก็จะวงเล็บด้วย แล้วจึงตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น **วิ.มหาวิ.(บาลี)** ถ้ามีอรรถกถาก็จะเป็น **วิ.มหาวิ.อ.(ไทย)** หมายถึง **วินัยปิฎก มหาวีมังค์ อรรถกถา สมันตปาสาทิกา** ฉบับแปลภาษาไทย

หากใช้คัมภีร์อื่นนอกจากฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็จะระบุที่มาให้ชัดเจนเฉพาะเล่มไป เช่น สารตถ.(ฎีกาวินัย) 1/23 หมายถึง ฎีกาพระวินัย ชื่อสารตถที่ป็น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหาวิ.	วินัยปิฎก มหาวีมังค์
วิ.ภิกขุณี.	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิมังค์
วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จุฬ.	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	วินัยปิฎก ปริวารวรรค

ชื่อย่อตัวหน้าพระวินัยคือ วิ. บางแห่งใช้ วินย. พระวินัยมีอรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.มหา.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
	ทีฆนิกายมีอรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
ม.ฌ.	มัชฌิมนิกาย มูลปัณฑาสก์
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณฑาสก์
ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย อุपरีปัณฑาสก์
	มัชฌิมนิกายมีอรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี

ส.ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค		
ส.นิ.	สังยุตตนิกาย	นินทานวรรค		
ส.ข.	สังยุตตนิกาย	ชั้นธวรรค		
ส.สพ.	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค		
ส.มหา.	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค		
อง.เอกก.	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	อง.สตุตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	อง.อฏฐก.	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อง.ติก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	อง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	อง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
อง.ปญจก.	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	อง.เอกาทสก.	อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต
อง.ฉกุก.	อังคุตตรนิกาย	ฉกุกนิบาต		
ช.ช.	ชุททนิกาย	ชุททปาฐะ	ช.เถรี.	ชุททนิกาย เถรีคาถา
ช.ธ.	ชุททนิกาย	ธรรมบท	ช.ชา.	ชุททนิกาย ชาดก
ช.อุ.	ชุททนิกาย	อุทาน	ช.มา.	ชุททนิกาย มหานิเทศ
ช.อิติ.	ชุททนิกาย	อิติวุตตกะ	ช.จุฬ.	ชุททนิกาย จุฬนิเทศ
ช.สุ.	ชุททนิกาย	สุตตนิบาต	ช.ป.	ชุททนิกาย ปฐีสัมภิตามวรรค
ช.วิ.	ชุททนิกาย	วิมานวัตถุ	ช.อป.	ชุททนิกาย อปทาน
ช.เป.	ชุททนิกาย	เปตวัตถุ	ช.พทุธ.	ชุททนิกาย พทุธวงศ์
ช.เถร.	ชุททนิกาย	เถรคาถา	ช.จริยา	ชุททนิกาย จริยาปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ส.	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	บางแห่งใช้ชื่อย่อเป็น อภิ.ธ.
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิมังค์	
อภิ.ธา.	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา	
อภิ.ปุ.	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	
อภิ.ก.	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	
อภิ.ย.	อภิธรรมปิฎก	ยมก	
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก	ปฏิฐาน	

คัมภีร์อรรถกถาอื่น ๆ

วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมรรค
มิลินฺท.	มิลินทปัญหา
เนตฺติ.	เนตติปกรณ์

คัมภีร์ฎีกา

มฺงคฺล.	มํงคลัตถทีปนี
วชิร.	วชิรพุทฺธิ
สํารตฺถ.	สํารัตถทีปนี
วิมตฺติ.	วิมตฺติวิโนทนี
กํงขํ.ฎีก.	กํงขํวิตรณฎีกา
กํงขํ.นหฺวฎีก.	กํงขํวิตรณอภินหฺวฎีกา
ที.ฎีก.	ทีฆนิกาย ฎีกา
สี.ฎีก.	สีลขันธ์วรรค อภินหฺวฎีกา
ม.ฎีก.	มัจฉนิมิกาย ฎีกา
สํ.ฎีก.	สํยุตตนิกาย ฎีกา
อํง.ฎีก.	อํงคฺตตรนิกาย ฎีกา
วิสุทฺธิ.ฎีกา	วิสุทฺธิมรรค มหาฎีกา(ปรมัตถมัญจฺสุสา)
มถฺนิมถฺชฺ.	มถฺนิสารมัญจฺสุสา
ชฺุทฺท.ฎีก.	ชฺุทฺทลิกขํฎีกา

สารบัญ

คำนำ

วิธีการศึกษา

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

	หน้า
บทที่ ๑ เป้าหมายชีวิต.....	1-16
๑.๑. ประโยชน์ที่ต้องศึกษา.....	2
๑.๒. ชีวิตปุถุชน.....	9
ความหมายและประเภทของปุถุชน	
๑.๓. พระโพธิสัตว์ผู้ประเสริฐ.....	14
ความหมายและประเภทของโพธิสัตว์	
อนิยตโพธิสัตว์ นียตโพธิสัตว์	
บทที่ ๒ พระสัมมาสัมโพธิสัตว์.....	17-177
๒.๑. ความหมาย.....	18
๒.๒. ประเภทสัมมาสัมโพธิสัตว์.....	18
๒.๓. เหตุให้ปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้าครั้งแรก.....	22
๒.๔. ความปรารถนาด้วยใจครั้งแรก.....	25
๒.๕. การเปล่งวาจาปรารถนา.....	28
๒.๖. มหาอภินิหาร (ปรารถนาทางกาย).....	28
๒.๖.๑. ธรรมสโมธานแห่งอภินิหาร.....	29
๒.๖.๒. ธรรมอันเป็นมูลเดิมให้เกิดอภินิหาร.....	32
๒.๗. พุทธภูมิ ๔.....	39
๒.๘. อัธยาศัย ๖.....	40
๒.๙. อานิสงส์ความเป็นพระมหาโพธิสัตว์.....	41

๒.๑๐. ตัวอย่างเรื่องการตั้งความปรารถนาครั้งแรก ๓ ทาง.....	44
๒.๑๑. เรื่องการได้รับพุทธพยากรณ์.....	47
๒.๑๒. การสร้างบารมี ๓๐ ทศของพระโพธิสัตว์.....	65
๒.๑๓. พุทธการกกรรม.....	97
๑. ทานบารมี.....	102
๒. ศีลบารมี.....	115
๓. เนกขัมมบารมี.....	124
๔. ปัญญาบารมี.....	127
๕. วิริยะบารมี.....	133
๖. ขันติบารมี.....	135
๗. สัจจบารมี.....	138
๘. อธิษฐานบารมี.....	140
๙. เมตตาบารมี.....	142
๑๐. อุเบกขาบารมี.....	144
๒.๑๓.๑. การจัดลำดับแห่งบารมี.....	145
๒.๑๓.๒. บารมีจัดได้เป็น ๓ ชั้น.....	148
๒.๑๓.๓. ความหมายของบารมี ๓๐.....	150
๒.๑๓.๔. การปฏิบัติบารมีประจำวัน.....	154
๒.๑๓.๕. การสังเคราะห์บารมี ๑๐.....	157
๒.๑๔. ผลสำเร็จของบารมี.....	160
๑. พุทธลักษณะ.....	160
๑.๑. รูปร่างลักษณะ.....	160
๑.๒. ธรรมกายลักษณะ.....	163
๒. พุทธลีลา.....	166
๓. โลก ๓ รุ่งเรือง.....	169

๒.๑๕. พุทธกิจประจำวัน.....	171
บทที่ ๓ พระปัจเจกโพธิสัตว์.....	178-211
๓.๑ ความหมาย.....	179
๓.๒ ประเภทแห่งปัจเจกโพธิสัตว์.....	179
๓.๓ เหตุให้ปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าครั้งแรก.....	180
๓.๔ อภินิหารและการได้รับพยากรณ์.....	181
๓.๕ พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้พลาดพลั้ง.....	187
๓.๖ การบำเพ็ญปัจเจกพุทธการกธรรม.....	192
๓.๗ การตรัสรู้ปัจเจกโพธิญาณ.....	198
๓.๘ ปัจเจกพุทธานุภาพ.....	200
๓.๙ การบำเพ็ญประโยชน์.....	202
บทที่ ๔ พระสาวกโพธิสัตว์.....	212-240
๔.๑ ความหมาย.....	213
๔.๒ ประเภทแห่งพระสาวกโพธิสัตว์.....	213
๔.๓ อภินิหารและการได้รับพยากรณ์.....	216
๔.๔ การบำเพ็ญบารมี.....	217
๔.๕ การบำเพ็ญประโยชน์.....	237

บรรณานุกรม วิถีโพธิสัตว์

ขุนสรรพกิจโกศล, ผู้รวบรวม. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริเฉทที่ ๙ กัมมัฏฐานสังคห**

วิภาค กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ 2 กรกฎาคม 2534

พระครูธรรมธรสุมนต์ นันทิโก และ อาจารย์สันติ พันธุ์เถลิงอมร, ผู้รวบรวม

การสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า : บริษัท สามวิจิตรเพรส จำกัด ครั้งที่ 1 กรกฎาคม

2549